

נספח לפרקי מבוא

נספח לפרקי מבוא

1. רבי אפרים גרינבלט, מחבר שו"ת רבבות אפרים
2. רבי עזרא בצרי, אב"ד בית הדין הרבני, ירושלים
3. הרב אשר וייס, אב"ד דרכי הוראה וראש ישיבת דרכי תורה, ירושלים
4. רבי משה קורצטג, ראב"ד יוהנסבורג, דרום אפריקה
5. הרב פרופ' אברהם שטיינברג, עורך האנציקלופדיה ההלכתית רפואית
6. הרב יהושע זאב זנד, מחבר הספר בני בני
7. רבי חזקיהו יוסף כהן, דומ"ץ בעיר בני ברק ומחבר שו"ת אבני חן

רבי אפרים גרינבלט, מחבר שו"ת רבבות אפרים

בס"ד, כ"ב מר חשון תשס"ט,

כבוד ידידי הרה"ג ר' צבי רייזמן שליט"א, אחדשה"ט.

באתי לכתוב פה מה שכתבתי בזה בערך לפני ל' שנים ובהוספה קצת כעת, ואשמח אם יעבור על הדברים.

איש ששם זרעו באמבטיה, ואשה רחצה באמבטיה אחריו ונתעברה מהזרע, החלקת מחוקק נסתפק בזה באהבע"ז סי' א' סק"ח אם קיים האב מצות פריה ורביה, ואם מקרי בנו לכל דבר, ובבית שמואל סק"ו כתב דהוי בנו לכל דבר, ועיי"ש בט"ז סק"ח שפקפק בדבריו.

ונראה שאין הכוונה שבנתעברה באמבטיה, קיים ממש מצות פריה ורביה, אלא כמו שהובא שם בסימן א –ז' שגוי שנתגייר קיים פריה ורביה, ואין הכונה שבפעולה שעשה הגוי קיים מצוה, רק הביאור בזה הוא היות שיש לו בנים פטור מעיסוק בפריה ורביה, אבל קיום מצוה אין לו, זהו גם גדר פריה ורביה באמבטיה, שכיון שיש לו בנים אין צריך לעסוק עוד בפריה ורביה, אבל מצוה אין לו שלא עסק במצוה, במצוה לשם פריה ורביה.

נספח לפרקי מבוא

ולכן אמרנו בשיעור בלייקועד, שבהפריה שעושים בימינו חוץ גופית הולד מקבל תכונות גנטיות של נותן הזרע, אבל אין בזה קביעות האבהות, כי ע"פ התורה שם אב הוא שהעביר את זרעו לאשה בדרך קיום של יחסי אישות, וכן צריך להבין את השיטות שסוברים שבנתעברה באמבטיה הוא בנו לכל דבר, שהרי כל ולד יצירתו וצורתו תלויה גם במחשבת הבעל בשעת הזיווג ובודאי כוחו בהוצאת הזרע, שבזה נוצר הולד ולכן הולד שלו.

אבל אי אפשר לקבוע שהזרע דהיינו החומר הגנטי לבד יכול לקבוע את הקשר, ובאמבטיה אין כוח אצלה ואיך נאמר שזה עושהו כאב, ואף שזרע האב פועל ביצירה כיון שיש עוד גורמים אם כן לא נוכל לקבוע שבזרעו לבד הוא נעשה אב.

ואם נמשיך את הקו ונאמר שבאמבטיה הוא בנו לכל דבר הטעם שזרע האב נכנס לאמבטיה ומשם לאשה ובזה נפעל ככל ביאה, אבל בהפריה חוץ גופית [IVF] נעשה הרבה פעולות כולל העיבור עצמו מחוץ לגוף האשה, והקשר לאב הוא רק גנטי, דהיינו שמצד זרע האב, נוצר, ולכן אפילו אם נאמר שנתעברה באמבטיה הוא בנו, אבל כאן היות שיש פעולות נוספות רבות שנעשות במעבדה, זה שאני, ולא נקרא אב גמור.

אם כן יש לנו לחוש שולד הנולד בהפריה חוץ גופית אינו בנו גמור, ולא מתייחס אחריו לגמרי שהוא בנו מן התורה לכל דבר, וזה נוגע לחליצה ולירושה ולכהונה, וזה ספק ספיקא להחמיר, כי יש הרבה פוסקים שאפילו נתעברה באמבטיה אינו בנו [עיין בספר בני אהובה על הרמב"ם] ואפילו אם נאמר שהוא בנו בהפריה חוץ גופית גרע, מאחר שיש פעולות נוספות במעבדה והעיבור עצמו נעשה מחוץ לגוף האשה.

וזה שעושים היום גופטי [GIFT] והוא ששואבים ביציות מהאשה, ומחזירים שוב לחצוצרה של האשה ביחד עם זרעו של הבעל, כך שהעיבור מתפתח במקומו הרגיל כמו עיבור, ובשיטה זו נראה יותר שהולד מתייחס אחריו להיות כבנו, ודומה להזרעה מלאכותית ששם מזריקים לאשה מזרע הבעל, ודנו בזה האחרונים ורובם התירו [עיין באגרות משה] בשעת הצורך, ופסקו שהולד נקרא בנו.

ולאחרונה הפריה חוץ גופית נפוצה מאד, והפסיקות לא ידועים לרבים כלל, וגדולי ההוראה עדין לא דנו בזה הרבה, ולא אמרו דבר ברור בזה, ואף אם מקיימים על כל פנים במקצת פריה ורביה יש לנו הרבה צדדים וספיקות אפילו בנתעברה באמבטיה וכל שכן בזה.

ודבר זה נוגע יום בבתי ישראל לירושה, ולחליצה, ולכהונה, ועוד, ואנו מעלימים את העין מכל שאלות אלו וחייבים להשתדל להשיג הכרעה להלכה בענין זה.

ומדמין היום שפשוט הדבר שדינו של תינוק מבחנה ככל ילד, והוי שלו, ויש ששנה אחרי החתונה דורשים לעשות כן, ויש לנו לדעת שדבר זה צריך בירור רב, ואפילו בשעת הצורך אין להתיר אלא על ידי מורה הוראה מובהק.

על כל פנים הענין מאד צריך עיון וביורור, ובעזרי"ת עוד נחזור ונראה הדברים עד תומה.

ובזה הנני ידידו הדו"ש הטוב, ואשמח לשמוע חוות דעתו.

נספח לפרקי מבוא

אפרים גרינבלט

• • •

רבי עזרא בצרי, אב"ד הרבני, ירושלים

ב"ה ר"ח כסלו תשע"א

לידידי החשוב כה"ר **צבי רייזמן** שליט"א

עכשיו הראו לי מה שכתב הרה"ג בן ציון אבא שאול זצ"ל בספרו אור לציון (יבמות מב, א על רש"י ד"ה ויפטור) וז"ל:

הרב מבריסק הקשה על הרמב"ם, הרי קיימא לן שעובר לאו ירך אמו, ואם כן אמאי פסק שבתאומים שהיתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה, חייב משום אשת אח, והרי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. ומחדש הרב מבריסק, דאיירי בטבלה ונתגיירה תוך ארבעים יום ליצירת העובר, דבכהאי גוונא חשיב כאילו נתעברה אחר הארבעים, והטבילה נעשית לפני שנהיה עובר, וחשיב כאילו שגם הורתו בקדושה. אבל אם נתגיירה לאחר ארבעים יום, אין הכי נמי שלא היא חייב. וזה חידוש גדול.

ונראה ליישב באופן אחר, שמה שאח נקרא אח, הוא משום שיש להם אבא או אמא אחת, וכאן כיון ששניהם גדלו בבטנה, חשיבא אחת. אף שכשנולדו ההריון עבר, ועתה הם מנותקים, חשיב אחת. ולא מתייחס רק על ההזרעה, אלא על גידול בבטנה. והקשר לא בין האחים, אלא שיש להם אחת [משא"כ באב שזה לא שייך].

ולפי זה נראה, שמה שעושים בזמננו, שלוקחים ביצים מאשה אחת ושמים במבחנה [עם זרע, שע"י זה נוצר העובר במבחנה], ואח"כ שמים באשה אחרת ונולד הולד, שתיהן חשיבי אמותיו, וגם השנייה חשיבא אמו, כיון שגדל בבטנה. (וטבעיו נמשכים אחר האמא הראשונה). [ולדעת הרב מבריסק יצא שבביציה חשיב של האמא הראשונה (אחר הארבעים יום), ולא חשיב לאח לזה שיוולד מן השנייה]. ע"כ דברי הגרב"צ אבא שאול.

ודומני שכתבו בשמו בצורה לא מדוייקת, שאין אדם בעל שתי אמהות אלא כונתו שמספיקא דאורייתא נותנים עליו חומרת שתי האמהות.

ותעיין בזה גם במ"ש לדעת הרב מבריסק זצ"ל

בברכת התורה חדש טוב ומבורך

עזרא בצרי

• • •

בס"ד יום א' כ"א אדר תשע"ג

נספח לפרקי מבוא

לכבוד ידידי היקר הרה"ג צבי רייזמן שליט"א

מחבר ספרים יקרים, לוס אנג'לס

שלום וישע רב,

אכתוב לך מה שהתחדש לי בדרך לימודי כעין ראייה למסקנא שיש לחוש לחומרא לקורבת שתי האמהות.

בספר נחפה בכסף לרבנו יונה נבון זצ"ל בחו"מ סי' ד' בשאלה שראובן הושיב תרנגולת עם עשרה ביצים שלו ובא שמעון שלא בידיעתו והניח חמש ביצים שלו ויצאו כלם אפרוחים. שמעון תובע חמשה אפרוחים מהביצים שלו וראובן טוען תרנגולתי גדלה האפרוחים ואפרע לך חמש ביצים.

עין שם תשובה באריכות לתלמידו הגאון חיד"א זצ"ל ועיקר ראיתו ממשנה ב"מ ק' ע"ב שטף נהר את זיתיו והניחם לתוך שדה חברו זה אומר זיתי גדלו וזה אומר ארצי גדלה יחלוקו, משמע כשיש שני כוחות שוים חולקים ביניהם. אמנם בנדון הביצים פלפל והאריך והביא תשובה למהר"ש גארמין זצ"ל בנדון דומה ועיי"ש מה שפלפל ופסק.

אמנם רבו בתשובה שם פסק שהיותו ושמעון בעל הביצים נכנס למקום שאסור היה לו להכנס, הכל לבעל הביצים עיין בפלפולו שם. ואפשר שלדעתו אף שלא כתב שאילו היה בחורבה במקום שמותר לשמעון להכנס יש לומר שיחלוקו ופלפל שם גם בתשובת מהר"ש גאון ז"ל במשפטים ישרים סי' ל"ג עי"ש מדבר בירד לחורבת חברו ובנאה עי"ש באריכות.

ידעתי שיש לחלק בין דיני ממונות לעניני עריות ואישות, מ"מ כעין ראייה יש מהמשנה ומהלמוד שלמדנו ממנה גדולי האחרונים שכל שהשתתפו הביצים והתרנגולת שחממה אותם בדומה לביצית ולרחם אשה כששני הכחות שוים יחלוקו כאמור במשנה. א"כ שתי הנשים נחשבות לאמהות בעלת הביצית וזו שגדלה את העובר ברחמה וראוי ללכת לחומרא בעריות.

ביקרא דאורייתא ובידידות נאמנה

עזרא בצרי

• • •

רבי אשר וייס, אב"ד דרכי תורה

ה' בשבט תשע"ב

נספח לפרקי מבוא

כבוד ידי"נ איש תורה, מעש וחסד

הרה"ג ר' צבי רייזמן שליט"א

לוס אנג'לס

הנה זה שנות דור שפוסקי הלכה דנים בשאלת תרומת ביציות. כאשר אשה אינה יכולה להרות, אם משום שאין לה שחלות או משום שהשחלות אין בהן ביציות ראויות, יש ובני הזוג מבקשים תרומת ביצית של אשה אחרת. ביצית זו מופרית בזרע הבעל וכאשר ההפריה עולה יפה והזרע מתמזג עם הביצית, מחדירים את העוברון לרחם האשה. והשאלה הנשאלת ולד זה לכשילוד מי אמו, האם תורמת הביצית שממנה התפתח העובר או שמא בעלת הרחם, שברחמה התפתח עובר זה והיה בלדתה לנפש חיה. ושאלה זו נשאלת לחילופין באם פונדקאית שנושאת ברחמה ביצית מופרית של אשה אחרת.

ושלש מחלוקות בדבר. י"א דבעלת הביצית היא האם לפי ההלכה. י"א דבעלת הרחם היא האם. וי"א דתינוק זה אינו מתייחס לא אחרי זו ולא אחרי זו וכאילו אין לו אם. אלה ואלה הביאו ראיות לדבריהם, אך לענ"ד אין כל ראייה, ואף לא כדמות ראייה לא לכאן ולא לכאן. ואבאר.

הנה מבואר בסנהדרין צ"א ע"ב דנחלקו רבי ואנטונינוס בנשמה אימתי ניתנת באדם. משעת יצירה או משעת פקידה. ורבי למד מאנטונינוס דמשעת פקידה, וחז"ל הוכיחו בראיות דמשעת פקידה אכן ניתנת נשמה באדם, הרי לן דמשעת פקידה הו"ל נפש ומסתבר א"כ דגם אמהות נקבעת משעה זו.

כך כתבו המצדדים דבעלת הביצית היא האם.

אך פשוט כביעתא בכותחא דאין בזה אף דמות ראייה, ומה ענין נשמה ליוחסין.

ועוד ראיתי שיש מי שהוכיח דבעלת הביצית היא האם ממה שנפסק להלכה באהע"ז סימן ז' סי"ח "כהן שנשא גרושה מעוברת... וילדה כשהיא חללה הולד כשר שהרי לא בא מטיפת עבירה". אך גם מזה אין כל ראייה דלהדיא כתב המחבר בביאור הלכה פשוטה זו דהולד כשר משום שלא בא מטיפת עבירה, דאין הבן חלל משום שנולד מחללה אלא משום שהורתו בעבירה ואין מזה כל ראייה לענינו, וז"פ.

ורבים מגדולי הזמן נקטו דבעלת הרחם היא האם ההלכתית, כך הובא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א בספר נשמת אברהם (ח"ב אהע"ז סימן ב' סק"ב) וכ"כ בציץ אליעזר (ח"ד סימן מ"ט). אמנם לאחרונה פרסם הגר"א שרמן שליט"א בשם מרן הגרי"ש שבעלת הביצית היא האם, וזה סותר את מש"כ בספר נשמת אברהם.

וכמה ראיות הביאו לשיטתם זו, ולענ"ד אין בהם ראייה כל.

א. ביבמות צ"ז ע"ב מבואר במי שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, אעפ"י שאין לו שאר האב יש לו שאר האם ואסור באחותו מאמו. הרי לן דאף דבשעת ההפריה היה העובר נכרי באם נכריה מ"מ כיון

נספח לפרקי מבוא

שנולד בקדושה יש לו אם ויש לו אף קרובים מצד אמו והו"ל כבני אם ישראלית. ומכוח מזה דהאמהות נקבעת בלידה ולא בהפריה.

אך באמת נתקשו מאד האחרונים בהלכה זו, דמאיך למדנו ביבמות ע"ח ע"ב דמעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה משום דהיינו רבותיה. הרי דהעובר הוי ככל גר, והוי לן למימר דקטן שנולד הוא.

וידועים דברי הגר"ט דבאמת אינו גר גמור, דהרי הוא בן הלאום הישראלי אף ללא גירות, אלא שצריך טבילה להחיל עליו קדושת ישראל. וכעין דבריו כתב בסגנון אחר בזכר יצחק סימן ד' דאף דהוי ישראל מצד אמו מ"מ צריך טבילה כעין טבילת כלים כיון דמ"מ בא מטיפה נכריה.

ולפי דבריהם לכאורה יש מזה כדמות ראייה דאין האמהות תלויה בהפריה אלא בלידה.

אך באמת נראה טפי דהוי גירות גמורה, אלא דכיון שעובר זה גוייר טרם היה לנפש אדם לא אמרינן ביה כקטן שנולד ויש לו שאר אם לא רק משום הלידה אלא אף משום ההפריה, דמ"מ זו היא אמו, מביצתה נוצר, בבטנה גדל ופטר רחמה הוא. ואין זה ענין כלל לשאלה דידן דשתי נשים שותפות בו. ודו"ק בכ"ז כי פשוט וברור הוא.

ויש שהביאו ראייה מהמבואר בתרגום יונתן (בראשית ל' כ"א) דיוסף נוצר ברחמה של לאה ודינה נוצרה ברחמה של רחל ומלאך מן השמים החליף זב"ז. וכ"ה בדעת זקנים שם. הרי לן דאין האמהות תלויה בבעלת הביצית אלא בבעלת הרחם.

אך כבר אמרו (ירושלמי פאה י"ג ע"א) אין למדין הלכה מן ההגדות, וק"ו שאין ללמוד בהלכה בחמורה מדברי אגדה שאין מקורם לא בתלמודים ולא במדרשי חז"ל אלא ממקורות מאוחרים יותר.

וידוע מה שנחלקו האחרונים אם זה רק כאשר דברי האגדה נסתרים מן ההלכה או שמא אף כשאין לדברים סתירה מן ההלכה, והנודע ביהודה (תניינא יו"ד סימן קס"א) כתב דאף כשאין לדברים סתירה מ"מ אין ללמוד מן האגדה, ואכמ"ל.

ומן הטעם הזה יש להסתייג אף ממה שהביאו ראייה משו"ת רמ"ע מפאנו סימן קט"ז שביאר מה דקיי"ל עכו"ם ועבד שבא על בת ישראל הולד ישראל ומאיך גיסא ישראל שבא על הגויה הולד כמותה משום דשכתב זרע שבמעני האשה הוי כמיא דאסריח וממילא הוי כספנא מארעה ותלוי באשה.

והביאו ראייה מדבריו דהכל הולך אחר ההריון ולא בתר קליטת הזרע אזלינן. אך מלבד מה שיש לדחות דאין ענין כשרות ופסול הולד אם נכרי הוא או ישראל לדין יוחסין, נראה פשוט דאין דברי הרמ"ע חומה לבנות עליה טירת כסף, ואין דבריו אלא ליתן טעם ותבלין בהלכתא גבורתא כדרך הגדולים לדורותיהם, וכיון שלא בא לחדש הלכה אין להביא מזה ראייה כלל להלכה.

ומה שכתב בשו"ת אבן יקרה (מהדורא תליתא סי' כ"ט) להוכיח מדין ערלה בילדה שסיבכה בזקנה (סוטה מ"ג ע"ב) שבטלה, וכך נמי הביצית המופרית בטלה כשהושטלה ברחם האשה, הלא אין כל זה אלא פלפולא בעלמא, וכי האדם עץ השדה, ומה ענין זה אצל זה, אתמהה.

נספח לפרקי מבוא

וראיתי מה שהביא בשם הגר"מ קליין זצ"ל בעל משנה ההלכות שפלפל בראיה זו לפי"ד התשב"ץ שחילק בין הרכבה שכנית להרכבה מזגית, ואני אומר שכל עיקר דמיון זה אינו לא הרכבה מזגית ולא הרכבה שכנית אלא הרכבת מין בשאינו מינו, וכמחליף פרה בחמור ותכלת בקלא אילן.

סוף דבר, אין כל מקור להכריע בשאלה גדולה זו, ובעל כרחני צריכים אנו להכריע בזה מסברא. וכבר ידעת מה שרגיל אני לומר שבאמת דורנו, דור יתום, היה צריך רמב"ן ורשב"א להכריע בשאלות חמורות המתעוררות בכל תחומי החיים עקב התפתחות המדע וטכנולוגיה, ובעיקר בתחום ההלכה והרפואה, אך לדאבון לב יתמי דיתמי אנו וכאצבע בקירא בסברא.

ואף שנטיית לבי שבעלת הביצית היא האם על פי ההלכה דדין זרע האם כזרע האב, מ"מ חושבני שצדק מרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל שנקט דתשובת שאלה זו תינתן בידנו רק לעתיד לבא, ואין בידנו להכריע בזה בסברא, ומשו"כ יש להחמיר בה כשני הצדדים.

ומה שכתב הגר"מ שטרנבוך בתשובות והנהגות (ח"ד סימן רפ"ד) דוולד זה אין לו אם כלל דכל שלא בא לעולם בדרך הטבע אינו מתייחס כלל אחרי אמו. וכך כתב גם לגבי וולד שנולד מתרומת זרע שאינו מתייחס אחר אביו, אינו מתיישב על הלב כלל, מחדא ותרי טעמי.

1. הדברים תמוהים מסברא, דמה לן איך חובר זרע האם עם זרע האב, כיון דמ"מ וולד זה בא לעולם כטבעו של עולם בחיבור שבין שלשת השותפים שיש באדם, זרע האב, זרע האם והקב"ה שנפח בו רוח חיים, ומהי"ת לומר דרק ע"י מעשה ביאה יש דין אב ואם.

2. הלא כתב הבית שמואל באהע"ז (סימן א' ס"ק י') דאשה שנתעברה באמבטיה מתיחס הולד לאביו אף שאין כאן מעשה ביאה. ומש"כ שם הגרמ"ש לחלק בין הא דנתעברה באמבטיה להפריה חוץ גופית שיש בה כח אחר תמוה ואין לו פשר, ובאמת אין בין זה לזה ולא כלום.

קצרתי במקום שיש בו להאריך טובא, אך דומני שהדברים ברורים.

יזכה מע"כ להגדיל תורה ולהאדירה בשמחה, בשלוח ובנחת.

באהבה וביקר

אשר וייס

• • •

רבי משה קורצטג, ראב"ד יוהנסבורג, דרום אפריקה

בס"ד, כ"ב כסלו תשע"ב

לכבוד ידידי הדגול כמוה"ר צבי רייזמן שליט"א

שלום וברכה

נספח לפרקי מבוא

היתה לי הזדמנות לעבור בישוב הדעת על הקונטרס בענין השתלות אשכים ושחלות, ושוב התפעלתי מההיקף וסידור הדברים, בטו"ט ודעת.

אני לפני הרבה שנים עסקתי בנושא השתלת ביצית, ואשה פונדקאית, ובמאמר שכתבתי ב"מוריה" (אדר תשל"ח) על נושא: הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, העליתי שנראה לענ"ד שהעיבור והלידה יוצרים את הקשר לאם, ובהערה שם כתבתי "שאם יוצר ילד במבחנה ויכניסו אותו לרחם אמו יתכן שלפ"ז יהי יחס בינו לבין אמו וכך גם תייחס כפי שאר האחים". עד כמה שאני זוכר בשעתו דובר על אפשרות של תהליך הפרי' כזה, אבל עדיין זה לא הי' מעשי, ולא נכתבו תשובות בנידון. אח"כ כשהדבר נהי' מעשי ומקובל נכתבו תשובות, וכפי שציננת בנספח של השתלת שחלות, יש אוסרים ויש מתירים. יש האומרים שהאם היא בעלת הביצית, ויש הסבורים שזה תלוי ברחם האשה.

מאחר ויש דעות שונות, אנחנו החלטנו בבית הדין שלנו, שבין אם הביצית נתרמה ע"י נכרית ובין אם הרחם היא של נכרית (פונדקאית) הילד צריך לעבור תהליך גיור, כהלכה. לפי ענ"ד צריכים לתת את הדעת מבחינה מעשית. הדעות של האוסרים אינן נותנות פתרון לנשים אשר משתוקקות לפרי בטן, הרי רחל אמנו אמרה: "הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי". ואם לא נמצא פתרון כיצד לאפשר להן למלא את התשוקה לילד, הרי הם יעשו את התהליך ללא שאלת חכם. מי מחייב את האשה לבקש רשות לתרומת ביצית, או להשיג אשה פונדקאית.

אם ההורים חרדים לדבר ה', אולי ישמעו לדעת האוסרים, אבל רוב הציבור לא יעמוד בניסיון, האם לא ראוי שהפוסקים יאמרו, שאם נשים זקוקות לתרומות ביצים, או לפונדקאות, כיצד יעשו לפי ההלכה, ואז לפחות לא יטמעו ילדים שיש ספיקות ביחס לזהות היהודית.

אני נשאל במקרים רבים ע"י נשים מה לעשות, ואני אומר להם שאם הם מחליטים לקבל תרומת ביצית, או להשתמש בפונדקאית, אז אני חושב שיש להעדיף תרומת נכרית, או פונדקאית נכרית, ונימוקי הוא, מאחר ובמדינתנו, אין שום רישום, אז על מנת למנוע אח נושא את אחותו, עדיף נכרית. לכן אני חושב שאם נשים תדענה שהרבנים אוסרים, אז הן תעשינה ללא היתר, ומי יודע כמה ילדים נולדים, מבלי שאף אחד יודע, כי בדרך כלל הדברים הללו נשמרים בסוד, וכמו שהזכרתי ואז מסתובבים ילדים שמבחינה הלכתית יש שאלה אם הם יהודים, אבל אם הפוסקים יאמרו שיש אפשרות להזדקק להליכים הללו, אבל ייעצו איך עדיף לעשות, ושיש צורך לגייר, אז נמנע בעיות אלו.

ואחתום ברוב ברכה לימי חנוכה ובהוקרה.

משה קורצטג

• • •

נספח לפרקי מבוא

הרב פרופ' אברהם שטינברג, עורך האנציקלופדיה ההלכתית רפואית

בס"ד, ז' בשבט, תשס"ט

לכבוד ידידי הדגול והנכבד לשם ולתהילה

ר' צבי רייזמן נ"י

מן הראוי להוסיף עמדות של פוסקים נוספים בנידון (תוכל למצוא סיכום הדעות הללו באנציקלופדיה הלכתית רפואית, מהדורה חדשה, תשס"ו, כרך ב, ע' הפריה חוץ גופית, עמ' 855-870 – להלן אה"ר):
הגר"מ אליהו - האם היולדת היא האם לכל דבר וענין, ובעלת הביצית לא מעלה ולא מורידה (אני מצרף לך סריקה של פסיקתו).

הגר"ש גורן - בעלת הביצית היא האם לכל דבר וענין (ראה תורת הרפואה, עמ' 173 ואילך).

הגר"י אריאל - בעלת הביצית היא האם לכל דבר וענין (ראה שו"ת באהלה של תורה, ח"א סי' ע).

הרב מ. סולובייצ'יק - האם היולדת היא האם לכל דבר וענין (ראה אור המזרח, גיליון ה-100, תשמ"א, עמ' 122 ואילך).

הגרז"נ גולדברג - האם היולדת היא האם לכל דבר וענין (ראה תחומין, ה, עמ' 248 ואילך).

הגר"ש ישראלי - האם היולדת היא האם לכל דבר וענין (ראה שו"ת חוות בנימין ח"ג סי' קח).

ואגב, שיטות הגרא"י וולדינברג (הגרא"י וולדינברג, אסיא, ה, תשמ"ו, עמ' 84-92, והנ"ל, שו"ת ציץ אליעזר, חט"ו סי' מה) והגר"מ שטרנבוך (שו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' רפד) משמע לכאורה שאף אחת מהנשים אינן אם, כי צריך דוקא שאשה אחת תעשה את שתי הפעולות של האמהות, ושלא יהא דבר אחר מעורב באמצע, וי"ל.

בברכה נאמנה ובידידות רבה,

אברהם שטינברג

• • •

הרב יהושע זאב זנד, מחבר הספר בני בני

יום ג' כ' שבט תשס"ט

למעלת כב' ידידי ומכובדי

נספח לפרקי מבוא

הרה"ג מזכה הרבים, מחבר ספרים נפלאים בעל רץ כצבי

ר' צבי רייזמן שליט"א

אחרי דרישת שלום כבוד תורתו כיאות, שלמכון יסגא לחדא.

לפני כעשר שנים כאשר עסקתי בענין פונדקאות, באמצע הלימוד במכון הלכה ורפואה שע"י בית הרפואה מעייני הישועה בבני ברק, לפתע הגיע מירושלים הגאון רבי בערל שוורצמן ודן איתי בסוגיא זו. שאלתי אותו כיצד ננהג הלכה ולמעשה, והשיב לי מכיון שלא מצאנו בש"ס לאיסור לכן הוא מתיר.

על השולחן היתה מונחת השאלה הזאת. היה מדובר באשה מבוגרת כבת חמישים שלא זכתה עדיין לזרע של קיימא, וקיבלה תרומת ביצית מנכרית, ומו"ר הגר"י זילברשטיין אמר לי לומר לה שאם רוצה לעשות זאת יש לה לסמוך על אילן גדול, כב' הגאון רבי בערל שוורצמן, ובנוסף אמר לי מו"ר הגר"י זילברשטיין שעלי להדגיש לה שמרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, לא מתיר, [ובוודאי שגם מו"ר לא מתיר, לאחר שמרן הגרי"ש אלישיב לא מתיר].

כמו כן, התעניינתי באותו יום מה דעתו של הגאון הראשון לציון כבוד הרב עובדיה יוסף שליט"א, ומבית ההוראה שלו השיבו שהרב עובדיה שליט"א, מתיר במקרה חמור זה של אשה כבת חמישים לאחר שלושים שנות עקרות, רק מרווקה יהודיה.

באותו יום כב' ידידי מכובדי הרה"ג רבי אליעזר גרינבוים שליט"א פגש את כב' הגאב"ד דבני ברק הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א, ושאל אותו כיצד ננהג בשאלה זו הלכה ולמעשה, והשיב לו מכיון שלא מצאנו בש"ס היתר מפורש הוא אוסר זאת בתכלית האיסור.

אמנם לפי הנ"ל מובן מדוע מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א והגאון בעל שבט הלוי שליט"א ועוד פוסקים, אוסרים זאת.

מכיון שלפנינו ספק אמיתי מי האם, האם תורמת הביצית היא האם, או שמא האשה אשר תישא עובר זה ברחמה, ואח"כ תלד אותו - היא אמו של הולד.

ומכיון שיש ספק בדבר, ולדעת הסוברים שהאשה תורמת הביצית היא האם, נוצר מצב שביצית של אשה נשואה מופרת ברחם של אשה אחרת מזרע של אדם זר ר"ל, והרחק מן הכיעור ומן הדומה לו.

לכן, גם אלו שיתירו את התהליך הזה, הרי שלכתחילה צריך לחפש תרומת ביצית של רווקה יהודיה, ובענין ביצית נכרית, הרי צריכים גיור כאשר התינוק או התינוקת יגיעו לגיל שנתיים, ולכן האפשרות הזאת של תרומת ביצית מנכרית, קיימת רק כאשר ההורים ישמרו תורה ומצוות, כמבואר בסוגיא בכתובות דף י"א, והארכתי כבר בענין זה בספרי "ברכת בנינים" בפרק י"ד, סימן ד' מעמ' תנז ואילך. והנראה לענ"ד כתבתי.

מנאי, ידו מכבדו

יהושע זאב זנד

• • •

נספח לפרקי מבוא

רבי חזקיהו יוסף כהן, דומ"ץ בעיר בני ברק ומחבר שו"ת אבני חן

חודש הרחמים והסליחות, שנת תשס"ט

כבוד הנגיד ונכבד בעמו המפורסם בשער בת רבים לשם ולתהלה

הרה"ג רבי צבי רייזמן שליט"א, מחבר ספרי - "רץ כצבי".

אחר הכבוד הראוי, מתוך הערכה והערצה רבה לפעליו הברוכים!

הנני בזה להמציא לפניו לכה"פ לעת עתה, את הערותי - לפי מה שנתבקשתי.

א] "רבי שלמה זלמן אויערבך, התלבט רבות בשאלת תרומת הביצית והפונדקאות, וישנם עדויות מתקופות שונות בחייו ששינה את דעתו כמה פעמים. רבי אביגדור נבנצל (וכו') ששמע מהגרש"ז כי בעלת הביצית היא האם. מאידך כתב פרופ' זאב לב (וכו') ששמע מפי הגרש"ז שהיולדת היא האם. ובספר נשמת אברהם (וכו'), אך אין לדעתו ראייה ברורה לדבר כדי להכריע מי האם (וכו') ולכן נראה לו שבכל השאלות האלו הנוגעות לדיני תורה, צריכים להחמיר".

הערה: לאור הידוע ומפורסם בכתב ובע"פ, כי דעתו של הגרש"ז צ"ל היא (שו"ת מנחת שלמה; ח"ג, סי' קכ"ד); שאין "ממזרות" תלויה במעשה איסור על ידי הגופים, אלא העיקר בזה מה שנתערבו אפילו מעצמם זרע איש ואשה שיש ביניהם איסור עריות ואין הקידושין תופסים בהם, וזאת אפילו היתה הקליטה לאחר שכבר נתבטל והלך לו איסור עריות שהיה זה מכבר בין אותם גופים (ע"כ). היאך יתכן א"כ לומר שה"הריון" קובע את ה"אמהות" אחרי שה"זרע" הינו "ישות-בפ"ע" ואף קובע [כמפורש שם] "הורות" לגבי דין ירושה ולכל דבר וענין לבר מדין יבום [יעווי"ש], ועכ"פ זה בודאי שאין אותו "זרע" מבחינת היותו "גורם-תורשה" בכלל ההגדרה של "בשר ועור מת" בעלמא [מה שכנ"ל, על כך ביססו הציץ אליעזר דעתו בנידון זה]. ואת"ל דשאני זרע האשה – שאינה "בריה-בפ"ע" ורק בטלה היא בכל עת אל הגוף, מהזרע של האיש – דהוה "בריה-בפ"ע" גם בעודו מחוץ לגוף. מהיכא תיתי לחלק כן [אדרבה, מהסוגיא דשיחלא הנ"ל (לעיל אות ד')] משמע שה'ביצית' היא זו דהוות "בריה-בפ"ע", בפרט שהתייחסותו של הגרש"ז אל הזרע מבחינת דין "ממזרות" הוא בדוקא בעקבות היותו "גורם-תורשה". ויתר על כן; הכי נבוא לחלק ולומר, שלגבי "שטיפת-עובר" [כלומר, ה'הריון' מתחיל באופן רגיל ע"י מעשה כדרך כל הארץ בין איש לאשתו, ולאחר כמה ימים שוטפים ה'עובר' ושותלים אותו ב'רחם-זר'] שם יסבור הגרש"ז שהמשך ה'הריון' על ידי ה"פונדקאית" מבטל ה"ממזרות" [באם היה מעשה איסור ערוה בין הגופים אצל האיש והאשה הראשונים]? וזאת כביכול בגלל שה'הריון' קובע את ה'אמהות' ונמצא שלפי זה לא היה בכאן "אם של איסור", או דנאמר ש"אמהות" לחוד ו"ממזרות" לחוד – ויש כאן היכי תימצא מחודש של דין "ממזרות" שלא על ידי ה"אם". היתכן לומר כזאת? הרי כל יסוד דין "ממזרות" מותנה בכך שישנו "ייחס" אחר אותה "אם של איסור" ובאם אין בכאן "ייחס" אחריה, הרי

נספח לפרקי מבוא

נמצא שכבר למפרע לא היה שום דבר איסור לא בין הגופים ועכ"פ לא בין הזרעים עצמם של אותם איש ואשה שיש דבר ערוה ביניהם – וכל זה הוא נגד יסוד דעתו של הגרש"ז מן הקצה אל הקצה, דס"ל שהתערובת בין הזרעים של האיש והאשה שיש ביניהם דבר ערוה זהו בלבד הגורם לדין "ממזרות" אפילו כשלא היה מעשה איסור ביניהם, וזאת גם אם בינתיים ולאחר זמן ואפילו בטרם ה'קליטה' עצמה כבר התבטל והלך לו אותו דבר ערוה שהיה ביניהם.

וז"ל הגאון הגרש"ז א"נ"ע: "נראה דכמו כן מסתבר, דלא תלוי כלל במעשה הביאה, אלא כל שהולד נוצר מתערובת של שני מינים האסורים זה לזה באיסור ערוה הוי ממזר". ע"כ. הרי שבמפורש כתב; 'מתערובת של שני מינים', שבזה כלל גם את זרע האשה. ודו"ק היטב.

ועיין עוד מש"כ בנוגע לנשים המסוללות – שמטילות ש"ז שקבלו מבעליהן [ולא זרע משלהן] – מזה יעויין לעיל מינה בעמ' פ"ח] זו לזו, בשו"ת "אבני-חן", כרך השלישי מחלק (הא') "דרך-מסורה"; סימן ח"י, עמ' פ"ט, אות א'.

[ב] "הגרז"ן [גולדברג] השיב: מדובר בתהליכים חדשניים מאוד, שאין להם תקדימים ישירים בספרות ההלכה. ניתן לדון בהם בדרך של היקש ודימוי למצבים אחרים הנדונים בספרות ההלכה, אך רמת הוודאות של נכונות הדימוי והיקש איננה שלמה. לכן, באופן מעשי, צריך להתייחס לשתי האימהות (הגנטית והיולדת) לפחות כספק אימהות לגבי דיני יוחסין וגילוי עריות. אחרת עלול להיפגע מאוד מעמדו של הילד. באופן מעשי גם אם נסבור יחד עם עוד מאה רבנים שהאם היולדת היא האם המשפטית, ורב אחד או מספר קטן של רבנים יחשבו אחרת, הילד יינזק. במחשבה תחילה ניתן למנוע בקלות את הסכנה למעמדו של הילד. פגיעה זו ניתנת בקלות לתיקון על ידי שינוי התקנה בהוספת חובת רישום פרטי האם הגנטית בפנקס צווי ההורות גם בתהליך פונדקאות הקשור בתרומת ביצית. השאלה השניה: אם אישה חרדית חשוכת ילדים היכולה להביא צאצא לעולם רק בסיוע אם פונדקאית, תפנה אל הרב בשאלה אם לנסות להיות לאם בדרך זו, מה ימליץ לה הרב. הגרז"ן השיב: אם התהליך בפיקוח ורישום נאות כהלכה – אמליץ על התהליך". ע"כ.

הערה: עצם הרעיון של "רישום-מסודר" כנ"ל ה"ז המצאה של ממש, אך השאלות הן רבות אם אכן כל זה יעמוד לעת מבחן במציאות, ובין היתר נעלה בזה כמה תהיות, כדלהלן;

1. כל מה שכתבתי למעלה בסמוך באות ח' תקף גם לגבי הדברים הללו.
2. גם אם יהיה רישום מסודר כמדובר, ללא כל ספק שאותם איש ואשה לעולם לא ייראו ולא יידעו רישום זה אל ה'נילוד', ובודאי לא למי שהם רוצים להביאו בברית הנישואים עם בן משפחתם.
3. הרי ברור שלא יעשו רישום מסוג זה של "שתי-אמהות", לדוגמא, ב"תעודת-זהות" – שם הכרחי לרשום את שם ה'אם', שהרי גם לא ניתן להעלות על הדעת להדביק בו "תווית-מוכתמת" ובלתי ניתנת להצניעה בכל מקום שם יצטרך להציג תעודה זו. ובאם המדובר הוא ברישום קבוע רק במשרדי מירשם

נספח לפרקי מבוא

האוכלוסין שהוא בעצם בנם של "שתי-אמהות" - בעוד תהיה שם גם הוראה נוספת ומפורשת לרשום ב"תעודת-זהות" עצמה רק את שם "בעלת-ההריון", אז מה הועילו חכמים בתקנתם, דמאחר שכבר מפורש שם ה'אם' ב"תעודת-זהות" עימה הוא הולך לכל מקום ומציגה לכל דורש, מכאן ואילך, מי הוא זה אשר ילך לפשפש במשרדי הממשלה לדעת אולי לפתע יגלה שיש לו עוד 'אם' נוספת.

4. נניח שהנילוד ידע מכל הנ"ל, האם בזה כבר גם הצד השני אשר ירצו לבוא עימו בקשרי נישואין יידעו להזהר מכך.

5. האם מכאן ואילך נבוא להנהיג שלפני כל גמר שידוך, יהיה נצרך, לברר במסמכים שבמשרדי מירשם האוכלוסין מי הם ההורים האמיתיים???

[ג] "ולכן הוא מסיק [הגר"נ גשטטנר שליט"א]: נמצא דבנדון דידן אם ידעו שני הצדדים שמאיזו אשה נלקחה ולא יזו אשה הושתלה, ממילא ידעו להזהר שהולד שיוולד לא ישא אחותו מן האם. ואין לומר דניחוש שמא ישכחו או לא ידעו, דהא כל עיקר גזרה זו אינו אלא מדרבנן".

הערה: דברים הללו אינם עומדים במבחן המציאות הפשוטה, שהרי אותו 'אב' ו'אם' יעשו הכל שלא יידע הנילוד בשום פנים ואופן שיש איזה שהוא חשש ופקפוק בהתייחסותו אחריהם כ'אב' ו'אם', ואם כי, שכל "יתום" שאינו יודע מי הם קרוביו אינו עומד באיסור לגבי כל הנשים שבעולם (יעוין רמב"ם הל' איסורי ביאה; פרק ט"ו, הל' כ"ט), הכא אותו איש ואשה יעלימו מה'נולד' ידיעה זו במכוון תחילה, ולא שהוא יהיה רק חסר ידיעה בעלמא. דהכי אותו איש ואשה יהיו מוסרים הדברים למשמרת לכמה "אפוטרופסים" או שיהיו תולים סימן על צווארו [כמו ב'בכור' שלא נפדה] של אותו 'נולד' שישנו באיסור נישואים עם ב' משפחות של שתי נשים, עד שגם אם ח"ו יקרה להם מקרה אסון כבר יידע מעצמו או על ידי אותם "אפוטרופסים" בעת הגיעו לגיל הנישואים מה אסור ומותר לו.

ויהיה פסק ההלכה בזה אשר יהיה, האם נדחיק מציאות עגומה וכאובה זו מנגד עינינו; שהללו עושים הכל להוכיח קבל עולם ומלואו שמדובר באמת ב"הריון-טבעי", וגם אם יעידו כל באי עולם שבשעת מעשה ההיתר קבלו עליהם להודיע לנילוד את מגבלותיו ההלכתיות כנ"ל, הרי שבפועל בעת שהדברים יגיעו לידי מעשה פשיטא שהם בשום אופן לא יוכלו לפעול בעצמם לעשות זאת, להודיעו שאולי הוא אינו בנם. ובמצב כזה אין ספק שהם כבר היו מעדיפים סתם בן מאומץ, מאשר לומר לו אחרי כל כך הרבה שנים של גידול עם חיבה, שהם הביאו אותו לעולם על מנת שהוא לא יידע כלל אם הוא בן משפחתם או בן משפחה פלונית או אלמונית.

ואחתום

בברכת התורה

חזקיהו יוסף כהן